

ALENA JÜZOVÁ-SKROBALOVÁ

K PROBLÉMATICE ARCHITEKTURY HŘBITOVA VE STŘÍLKÁCH

Barokní hřbitovy skvěle dokumentují světový názor, soudobého člověka, v jehož životě je idea smrti vedle představy Boha ústředním problémem. Z mála zachovaných moravských pohřebních architektur poutal hřbitov ve Střílkách zvláště od minulého století pozornost odborníků. Nedostatek archívních pramenů však zavinil, že jejich zájem zůstal na okraji. Poměrně častěji byla diskutována v odborné literatuře sochařská výzdoba hřbitova a s ní souvisící otázka umělecké osobnosti Bohumíra Fritsche. Hřbitovní architektuře samé bylo však věnováno velmi málo místa, třebaže pozoruhodnost památky tkví právě tak ve smělosti architektonické koncepce, jako v závažnosti sochařského díla. Na základě některých nově nalezených souvislostí chtěli bychom poukázat na možnosti nového pojetí této tematiky.

Architekturou střileckého hřbitova se nejpodrobněji zabývá A. Prokop,¹ který vedle popisu stavby uvádí okolnosti jejího vzniku a udává, že ke stavbě hřbitova byl stavebník Amand Antonín Petřvaldský nepřímou zavázán poslední vůlí svého strýce Amada Ferdinanda. Prokop nadhazuje také problém současného budování střileckého kostela, situovaného naproti hřbitova; to uvedl nedávno M. Stehlik² v souvislost, a vyslovil domněnku, že v původní koncepci šlo patrně o jeden projekt velkého barokního celku a že hřbitov je pouze jeho redukcí. Pokud se týká datování vzniku stavby, udává literatura shodně bez udání pramene rozmezí třinácti let od r. 1730 do r. 1743, kdy byl hřbitov slavnostně vysvěcen.³ Otázkou autorství projektu střileckého hřbitova se dosud nikdo vážněji nezabýval. Zajímavé bylo pouze vyslovení domněnky, že navrhovatelem byl možná Giovanni Santini;⁴ starší názor tehdejšího konzervátora Dvořáka, že od autora sochařské výzdoby Fritsche pochází i stavební projekt hřbitova, netřeba komentovat již pro samo datum započetí stavby.⁵ Ani pokus označit Vlacha Fussatiho z Cetechovic za provádějícího kameníka, jak činí na základě místní tradice F. Rosmael,⁶ nelze hodnotit pozitivně, neboť kameník Bernard Antonín Fossati di Vaffio, který po odchodu ze služby u kroměřížského mistra Ondřeje Allia se trvale usadil v Cetechovicích v r. 1694 a pronajal si část lomu od městské vrchnosti hradištské, zemřel již v r. 1727 a jeho rod po smrti z Cetechovic mizí.⁷ Řada drobnějších článků o střileckém hřbitově publikovaných v letech 1903—1910 ve zprávách

Centrální komise v souvislosti s restaurací hřbitova a soch, financovanou ministerstvem kultu a vyučování, obsahuje informace o průběhu prací nebo polemiky týkající se způsobu památkářských zásahů.⁸

Vraťme se nyní znovu k počátkům stavby, jejímž nepřímým podnětem, jak bývá správně uváděno, byla závěť Amandy Ferdinanda Petřvaldského ze dne 1. května 1724.⁹ Autor závěti pověřuje v ní svého dědice Amandy Antonína zbudováním kaple Bolestné P. Marie s rodinnou hrobkou ve střileckém farním kostele a odkazuje k tomu účelu 2000 zl. Zachovaná korespondence vykonavatele poslední vůle s konzistory nám umožní sledovat další vývoj. V dopise ze dne 2. ledna 1728 žádá Amand Antonín Petřvaldský konzistor o povolení ke stavbě nového farního kostela. Odvolává se v něm na zmíněnou závěť, podle níž chtěl začít s přístavbou kaple u střileckého farního kostela, avšak po poradě s odborníky, kteří se domnívali, že kostelní stavba zbudovaná na úzké parcele by byla přístavbou kaple deformována, rozhodl se vystavět kapli v novém kostele. Svě rozhodnutí odůvodňuje i skutečností, že budova starého kostela je už chatrná a malá, neboť pojme sotva polovinu farníků.¹⁰ Dopisem ze dne 12. ledna 1728 dává konzistor k novostavbě svolení a zároveň žádá bzeneckého viceděkana o příspěvní robotami.¹¹ Aby byl stavební podnik ihned dostatečně finančně fundován, požádal střilecký majitel dopisem ze dne 31. května 1728 konzistor o povolení půjčky 1052 zl 58 kr z hotovosti farního kostela ve Strlíkách a v Roštíně, což konzistor písemně schválila dne 10. června pod podmínkou, že místní farář bude každoročně důsledně vybírat úrok.¹² Dopis se žádostí o povolení novostavby neurčuje místo, kde má být zbudována. Z pozdějšího dokladu konzistora ze dne 30. prosince 1763 však vysvítá, že Amand Antonín začal novostavbu na místě starého kostela, který zbořil¹³ a jako provizorium pro konání bohoslužeb v době stavby poskytl jednu z panských budov naproti zámku, sloužící kdysi za lázeň.¹⁴ Dodnes je toto místo označováno „Na kostelíčku“. Více se o nové budově střileckého kostela dovídáme ze závěti Amandy Petřvaldského ze dne 25. října 1731.¹⁵ Závěť nebyla intabulována, neboť autor ji později po svém uzdravení zrušil. Amand Antonín ve třetím bodě testamentu odkazuje místo původní částky 2000 zlatých na stavbu střileckého kostela 20 000 zl a stanoví, aby byl vystavěn podle plánu zhotoveného hrněnským stavitelem Mořicem Grimmem. V době vyhotovení testamentu se stavba již prováděla, neboť Petřvaldský se v něm zmiňuje o dvou kaplích v kostele, jež se budou právě podle tohoto plánu stavět; kaple na epistolní straně má být pohřební a v její hrobce bude uloženo jeho tělo a tělo jeho strýce. V závěti se ještě podrobněji popisuje zařízení kaple. Na oltáři má být umístěn starý obraz Bolestné P. Marie ze střileckého zámku a stříbrný kříž se šesti stříbrnými svícny z tovačovské zámecké kaple. K realizaci výstavby kostelní architektury, třebaže bylo se stavbou započato, však za života Amandy Antonína Petřvaldského vůbec nedošlo, neboť zřejmě brzy po jeho uzdravení byl také změněn původní záměr a s budováním pohřební kaple Petř-

valdských, jejíž výstavba byla podnětem k novostavbě kostela, bylo započato v souvislosti s velkolepě pojatou hřbitovní architekturou. Není bez zajímavosti sledovat zachovanou korespondenci olomoucké konzistoře, vymáhající splnění slibu, který byl závažný zejména proto, že stavebník zbořil starý kostel.¹⁶ Když se na stavbě příliš dlouho nepokračovalo, začal se o její osudy zajímat i sám biskup, který při generální vizitaci v Kroměříži vyzval stříleckého faráře Jakuba Skáčila, aby zjistil u stavebníka, kdy hodlá stavbu dovést ke konci. Odpověď farářova ze dne 2. června 1755 vyzněla v tom smyslu, že nemůže konzistoř konkrétně informovat, neboť jeho patron mu v otázce stavby nedal žádnou odpověď. Ještě téhož dne však žádala konzistoř faráře, aby u stavebníka kategoricky zjistil potřebné okolnosti, a poté 10. července 1755 následuje farářova odpověď s přiloženým opisem stavebníkovy dopisu. Petřvaldský v něm poukazuje na finanční krizi, v níž se ocitl v důsledku různých neštěstí, která ho v tomto roce potkala: jednak na jeho velkostatku vypukl požár, který zničil hospodářské budovy, jednak dobytčí mor zhubil stáda dobytka. Prosi proto konzistoř, aby uvážila, že kostel, jehož základy jsou vybudovány, je dvakrát větší než starý, jeho výstavba je nákladnější, a aby přihlédla i k tomu, že staví z vlastních prostředků bez použití kostelních peněz. V závěru dopisu se pak zmiňuje, že snad na jaře příštího roku bude se stavebními pracemi opět započato. Avšak další upomínka konzistoře ze dne 3. listopadu 1757 dosvědčuje, že stavebník slib opět nedodržel. Konzistoř už ostře kritizuje jeho liknavost a píše, že „stavba vůbec nepokračuje a bez jakékoliv odpovědnosti je stále oddalována.“ Četná napominání se strany biskupa a konzistoře nepomohla a teprve krátce před smrtí v r. 1762 pověřuje v testamentu majitel stříleckého panství svého nástupce, aby postavil kostel „i když ne tak velkolepě, jak byl začat“. Nynější stavba, budovaná za jeho druhého dědice Františka hraběte z Khünburku v letech 1764–1770 je skutečně nevýznamnou venkovskou architekturou, jejímž projektantem i stavitelem je místní vrchnostenský stavitel Kryštof Maywald, od něhož pocházejí i drobné sakrální stavby na panství, jako např. kaple v Klopotovicích u Tovačova.¹⁷ Započatá stavba podle Grimmova projektu byla zřejmě stržena a na jejím místě postavena menší, Maywaldova. Do dneška zachovaný pískovcový profil v blízkosti kostela je patrně zbytkem této stavby.

I když uvedený nový archivní materiál nemluví o architektuře hřbitova, přece jen nepřímou prozrazuje různé důležité okolnosti o vzniku této stavby. Předně dokazuje, že stavba hřbitova je vlastně třetí alternativou realizace odkazu Miloty Ferdinanda. Proti původní snaze o pouhou přístavbu kaple s hrobkou ke starému stříleckému farnímu kostelu vznikl v r. 1728 plán na novostavbu kostela s pohřební kaplí, pocházející od brněnského stavitele Mořice Grimma. Přestože s jeho uskutečněním bylo hned v témže roce započato, bylo od provádění upuštěno a v další fázi vznikl nový plán, v němž pohřební kaple Petřvaldských nenavazuje již na kostelní, nýbrž na hřbitovní, velkolepě budovanou architekturu. Zmíněná

závěť Amanda Antonína Petřvaldského z konce roku 1731, v níž se ještě počítá s výstavbou kaple při novostavbě chrámu, datuje pak nový projekt jako terminus post quem a mění časové rozmezí budování stavby hřbitova dosud běžně literaturou udávané a posunuje tak začátek jeho výstavby nejméně o dva roky později. Uvážíme-li však také, že nový návrh rodinné hrobky Petřvaldských a hřbitova mohl vzniknout nejdříve roku 1732, je nutno vyloučit možnost, která byla nadhozena v literatuře o autorství pražského architekta Giovanni Santiniho, neboť G. Santini byl již od r. 1724 mrtev. Poznatek, že hřbitov s pohřební kaplí je vlastně změnou původního projektu kaple navázané na kostel, uvádí zároveň na správnou míru domněnku M. Stehlíka, že střílecký hřbitov je redukcí většího celku, počítajícího i se stavbou kostela. Sama zachovaná korespondence, dokumentující liknavost stavebníkovu, nás přesvědčuje o tom, že po změně plánu ztratil zájem o další budování kostela. Vůdčím motivem k realizaci kostelní novostavby byla stavba pohřební kaple, a zbudoval-li ji stavebník na hřbitově, ztratila již výstavba kostela vlastně své opodstatnění.

Naskýtá se otázka, proč Amand Antonín zamýšlený projekt tolikrát změnil. Zvláště těžko je pochopitelná změna stavebního záměru v době, kdy již bylo započato s budováním kostela. Závěť z r. 1731 uvádí okolnost, že podle Grimova projektu budou právě stavěny základy dvou kaplí, a z pozdější shora citované korespondence konzistoře lze usoudit, že se dokončily základy celého kostela. Rozhodujícím momentem v přerušení stavebních prací bylo uzdravení Amanda Antonína, který zřejmě z vděčnosti k Bohu za záchranu života zvýšil sumu ódkazu a pojal plán na nový, velkolepější projekt, v němž by byl záměr vytvoření pohřební kaple ještě lépe uplatněn. Poněvadž šlo o pohřební kapli členů rodu v té době na Moravě značně významného, byl stavebník veden jistě především snahou oslavit svůj rod a tento záměr realizovat způsobem co nejdůstojnějším. Proto se myšlenkou obíral tak dlouho a tak lze také vysvětlit nákladné experimentování. Spolehlivou oporu k tomuto zdůvodnění poskytují zachovaná korespondence Amanda Antonína Petřvaldského, adresovaná jeho bratru Zikmundovi, majiteli buchlovského panství.¹⁸ Z dopisů, jejichž obsahem jsou vesměs majetkověprávní rodové záležitosti, přímo vyzraňuje Amandova láska a úcta k předkům. Dopisy mají laskavý karatelský tón člověka, který napomíná svého lehkomyšlného bratra, aby si více vážil otcových statků. Pisatel poukazuje na skutečnost, že právní poradce Zikmundův je škodolibý prospěchář a že pod vlivem jeho rad jedná Zikmund většinou jen ke své škodě. Zvláště naléhavý je dopis ze dne 10. března 1743, v němž se Amand Antonín dovolává rodové cti a žádá bratra, aby učinil vše „pro Conservatione seiner Familie und hauptsächlichst seines Sohnes, als derzeit des letzten Spröslings unseres Hauses“. Podobná láska k rodu promlouvá i z právního pořízení ze dne 21. března 1743, týkajícího se zabezpečení výchovy nezletilého syna Zikmundova Jana Bernarda. Podle této úmluvy, v níž Amand Antonín Petřvaldský poukazuje na stále vzrůstající zadlu-

ženost buchlovského panství, ujímá se střílecký majitel svého synovce a slibuje, že bude pečovat o jeho vhodnou výchovu, jak to vyžaduje „mrv jejich šlechtického domu.“ V každém z uvedeného souboru čtyřadvaceti dopisů je poukaz na úctu k rodu, což konečně odpovídá duchu barokní nobility. I v citované závěti samé je několikrát uváděno „pro honore et decore familiae“. Tak je také možno klasifikovat vznik nové stavby, jež neměla být jen pouhým zadostiučiněním odkazu testamentu, nýbrž i jakousi oslavou rodu. Stavebník, jsa hmotně zabezpečen, neváhal na ni vynaložit obrovské náklady, a jeho vzdělání, láska k uměleckému projevu, vybraný vkus a velkorysost příznačná pro barokního šlechtice spolupůsobily při vzniku monumentálního pohřebiště. Proto nebude bez zájmu povšimnout si stavebníkovy osoby důkladněji.

Amand Antonín Petřvaldský se narodil 17. října 1696 jako mladší syn Jana Dětřicha Petřvaldského, majitele rozsáhlého a dobře prosperujícího panství buchlovského. Po dětství stráveném na otcovském hradě Buchlově dostalo se mu vzdělání, jež bylo doplněno cestami po cizině. V r. 1715 podnikl čtyřletou cestu, na níž se seznámil s kulturou Itálie, Francie, Flander, Holandska a Rakouska. Bezprostředně po návratu do vlasti v r. 1719 se zúčastnil zasnub arcikněžny Marie Josefy s kurfiřtem Bedřichem Augustem II. v Sasku, kde byl jako mladý vzdělaný šlechtic po prvé uveden do dvorské společnosti. Počátkem dvacátých let 18. století opustil otcovský dům natrvalo, aby se věnoval správě svých statků. Závěti svého strýce Amand Ferdinanda Petřvaldského ze dne 1. května 1724 zdědil statky Štřílky, Roštín a Dolní Moštěnice, k nimž právním pořizemím ze dne 9. června 1724 získal tovačovské panství se zámekem jako dědičný podíl od svého otce Dětřicha Petřvaldského. R. 1731 koupil Amand Antonín lenní statek Kostelec, 1735 Žadovice, 1739 Cetechovice a konečně r. 1753 panství přerovské.¹⁹ V krátké době se tedy Amand Antonín stal zámožným feudálem, který se stranil politického života a věnoval se plně hospodářskému rozvoji svého panství a dalšímu sebevzdělání, jak dokazují dopisy zmíněného souboru. Svě panství se snažil zabezpečit po všech stránkách, vyvíjel na něm i bohatou činnost stavební; byla to přístavba zámku v Tovačově, velmi pravděpodobně i stavba zámku v Cetechovicích a rozsáhlý stavební podnik, střílecký hřbitov. Styk s uměním cizích zemí ještě rozvinul jeho vybraný umělecký vkus; jeho nejdokonalejším projevem je právě střílecký hřbitovní komplex.

Jak jsme již uvedli, nálezem Amandovy závěti z r. 1731 je nutno posunout datum počátku stavby hlouběji do třicátých let, snad do jejich poloviny nebo i do doby pozdější. Zatím není v písemném materiálu opory pro stanovení přesné začáteční doby. Bezpečně známe pouze rok svěcení hřbitova, o čemž pojednává obšírný zápis stříleckého faráře v matrice oddaných a zemřelých z r. 1707 až 1748.²⁰ Dokončená stavba byla 12. května 1743 slavnostně vysvěcena místním farářem Františkem Pomesiánem za účasti vikáře Jana Braitschopfa a pátera Leonarda Beera, domácího kaplana Petřvaldského a byla předána svému účelu.

Hřbitov situovaný v těsné blízkosti farního kostela byl zbudován s důmyslným využitím daných terénních podmínek. Na severním úbočí pahorku dominujícího městečku stojí na navážce hřbitovní architektura čtvercového půdorysu s konkávně skosenými nárožními, sevřená nízkou parapetní zdí a přístupná předloženým dvojramenným schodištěm. Dominantu hřbitova tvoří kaple stojící v čele, půdorysně opakující celkový projekt; k ní přiléhají po obou stranách nízké přístavby s vřetenovitými schodišti vedoucími do hrobky Petřvaldských. Vnitřek kaple je tvořen centrálním prostorem zaklenutým plackou na přízedních pasech. Podobně je konstruován i spodní prostor kaple, který je úzkou chodbou spojen s předsunutou obdélníkovitou kryptou. Na vnějšku jsou všechna čtyři průčelí stavby členěna dvojicemi dórských pilastrů na společných podnožích nesoucí dórské kladí, nad pilastry vyložené, nad nimiž se v hlavním průčelí zvedá trojúhelníkový štít respektující vyložení. Mezi pilastry je v každém průčelí prolomeno oválné okno s vykrajovanou šambránou a do kaple vede pravouhlý vchod s jednoduchým kamenným ostěním; pouze vchody do schodišťových přístavků mají šambrány bohatěji profilovány. Kaple je zastřešena čtyřbokým stanem, nad trojúhelníkovým štítem v průčelí zvednutým, zatímco schodištní přístavky jsou kryty místo stříšek kamennými profilovanými útvary, ukončenými vazami. Neobvyklá je okolnost, že u celé stavby bylo užito jako stavebního materiálu pískovcových kvádrů, velmi jemně a precizně opracovaných a s velmi přesnou skladbou. Další zvláštnost tkví v použití ornamentu, jehož jemnou kresbou je zdobena jak celá parapetní hřbitovní zeď, tak i podnož vlastní kaple a v důmyslném technickém vyřešení kanalizačního systému, zbudovaného v terase, na níž je situován hřbitov. Architekturu posléze doplňuje sochařská výzdoba alegorickými dětskými skupinami, třemi smutečnými anděly a dvěma vazami, jež jsou dílem Bohumíra Fritsche a jeho dílny.

Střílecký hřbitovní projekt je typickým projevem architektury třicátých let 18. století, jejíž radikalismus je už zmírněn a je jen jakýmsi dozníváním onoho mohutného vrcholně barokního proudu přelomu a počátku století. Není v něm už stopy po santiniovské problematice prostorových proniků, nýbrž jednoduchý centrální prostor kaple s klasicky strohou fasádou, oživenou jen zprohýbaným oválným oknem a krouživou ornamentikou podnože, navazuje prostě na útvar pohřebiště, ohraničený toliko v rozích vykrojenou a v prostoru schodiště konvexně vydutou zdí. Přesná skladba pískovcových kvádrů zvyšuje ještě přísně strohý účín fasády, takže celkový charakter stavby možno označit jako projev změny slohového citění od unění vrcholného baroka k výrazově střízlivému umění osvicenského klasicismu této oblasti.

Na otázku, kdo je autorem projektu, nám soudobé prameny odpověď nedávají. V souvislosti s autorstvím plánu původně zamýšleného stříleckého kostela je však nasnadě úvaha, nelze-li mezi dílem Mořice Grimma a stříleckým návrhem najít styčné body. Brněnský architekt Mořic Grimm, který během svého více než

padesátiletého působení v Brně a blízkém okolí provedl řadu barokních staveb a přestaveb kostelů, u nichž se vesměs opakuje typ jednoduchého sálového prostoru, projektoval také drobně sakrální stavby centrální, jež uvedl do literatury V. Richter.²¹ Jedinou stavbou dnes ještě stojící ze tří centrálních Grimmových staveb je kaple P. Marie Čenstochovské u farního kostela v Zábrdovicích. Jde tu o prostor oválného půdorysu v osmibokém plášti, zaklenutý kopulí nesenou osmi zdvojenými kanelovanými pilastry. Prostorové řešení kaple je velmi jednoduché, stejně jako vnější fasáda členěná pouze leženovým rámováním. Jisté dynamičnosti vnitřního prostoru je dosaženo vnějšími efekty, malbou a dekorací, jež zvláště bohatě zdobí hlavice pilastrů a široké špalety oken. Znamé architektury Grimmovy a hřbitov ve Střílkách však nelze srovnávat už pro rozdíl kvality, neboť hřbitovní architektura je navržena s větší uměleckou invencí než běžné Grimmovy církevní i palácové stavby; a byť by se i prostorově nenáročná hřbitovní kaple mohla uvést v soulad se způsobem jednoduchého řešení centrální zábrdovické kaple, nelze nalézt podobnost v Grimmově tvaroslovné zásobě. Možno říci, že architektura stříleckého hřbitova je dílo mnohem osobitější, než jsou elektické stavby Mořice Grimma, a že tedy projektanta nutno hledat jinde.

Možnost nového řešení otázky projektanta spatřujeme v zajímavé, nově zjištěné okolnosti, že v době stavby hřbitova byl u Amada Antonína Petřvaldského zaměstnán biskupský inženýr Ignác Cyrani z Boleshausu, který podle autentické zprávy v piaristické kronice je autorem projektu řádového kostela sv. Jana v Kroměříži.²² Osobností Cyraního, donedávna neznámou dokonce do té míry, že nebylo známo ani přesné znění jeho jména, obírala se poprvé E. Šráčková, jež upozornila na jeho činnost ve službách olomouckého biskupa a shromáždila některé zprávy, týkající se však spíše jeho technické a zeměměřičské praxe.²³ Zápis o jeho svatbě dne 17. srpna 1740 v Tovačově nově doplňuje naše znalosti o funkci, již zastával v biskupských službách.²⁴ V matričním záznamu je totiž Cyrani uváděn jako „ředitel všech staveb panství olomouckého biskupa,“ což byla hodnost jistě významná, která musela být svěřena zkušenému architektu. Tento poznatek zároveň zvyšuje věrohodnost zprávy o autorství piaristického projektu, přijímané dosud v odborných kruzích s nedůvěrou. Pro Amada Antonína Petřvaldského Cyrani zaměřoval a zakreslil v letech 1740–1743 tovačovské panství. Důkazy této činnosti lze nalézt v patrimoniálním archivu v Tovačově.²⁵ Ze dne 31. prosince 1740 pochází Cyraním plně signovaný obšírný slovní doprovod k mapě Tovačova a sousední vsi Chrbova, nazvaný „Directorium zu der geometrischen Mappa der hoch freiherrlichen Amand Peterswaldischen Stadt Tobitschau wie auch des anliegenden Dorfs Chrbov.“ Mapa sama se nedochovala, zato existují dva další elaboráty Cyraního, vzniklé v rámci tohoto úkolu, totiž mapa vsi Majetína a mapa pozemků ležících severně od Tovačova. První z nich je signována celým jménem Cyraního a datována rokem 1743 ve velmi zdobné

a bohaté kartuši ověšené listy a květy, mezi nimiž sedí postavičky puttů. Jemnost a lehkost, s jakou je lavírovaná kresba provedena, prozrazuje Cyraniho jako skutečného kreslířského mistra. S podobnou lehkostí plyne i barevná ornamentika lemující celou mapu a vytvářející v rozích iniciály autorova jména. Druhá zmíněná mapa už postrádá podobné zdobnosti, je nedatovaná a signovaná jen začátečními písmeny. O přítomnosti Cyraniho na panství Petřvaldského v r. 1743 svědčí také dopis Amanda Antonína adresovaný jeho advokátu, v němž se autor zmiňuje o Cyranim, který odjíždí do Brna.²⁶ Z materiálu je zřejmé, že Cyrani po dobu své zakázky u Amanda Antonína Petřvaldského bydlel v zámku v Tovačově a v této době se zde také oženil. S jeho jménem se setkáváme v tovačovském archivu ještě jednou. V knize petřvaldských dluhů z r. 1762, čteme tento zápis: „Frau von Cyrani demahlen verehelichte von Beer zu Troppau 4000 fl.“²⁷ Ze záznamu plyne, že v r. 1762 byl Cyrani již mrtev a že musel pro majitele tovačovského a střileckého panství pracovat patrně déle a na více zakázkách, než se nám podařilo zjistit, neboť čtyři tisíce, jež dlužil Amand Antonín jeho vdově, představovaly v polovině 18. století značnou sumu peněz a byly patrně jen doplatkem za určitou částečně již honorovanou práci. Nabízí se proto domněnka, zda jedním z hlavních úkolů Ignáce Cyraniho na petřvaldském panství nebyl právě projekt střileckého hřbitova a zda pozoruhodným vyprojektováním piaristického kostela v blízké Kroměříži v r. 1737 neupozornil na sebe uměnímilovného střileckého majitele, nepracoval-li u něho ovšem již dříve, neboť datování plánu města Tovačova rokem 1740 je vlastně datem dokončení práce, která mohla být časově značně rozsáhlá. Protože není příchod Cyraniho do služeb Amanda Antonína Petřvaldského přímo zjištěn, není ostatně ani vyloučena možnost právě opačná, při čemž by projekt střileckého hřbitova předcházel projektovní práci na kostele sv. Jana v Kroměříži. Pokoušet se o širší srovnání staveb při dnešním stavu bádání, kdy je autorsky zjištěna vlastně pouze jedna stavba Cyraniho, bylo by předčasné, neboť piaristický kostel v Kroměříži a hřbitov ve Střílkách jsou jak z hlediska stavebního typu, tak materiálu stavby odlišné a jejich příbuznost je zatím dána jen stejným slohovým názorem. O rejstříku výrazových prostředků Cyraniho nelze si zatím udělat dostačující obraz, zvláště je-li to odborník tak mnohotvárný jako Cyrani, jenž byl i výborným kreslířem, stejně jako zeměměřičem a technikem. Naše vývody zůstanou proto hypotetické, avšak právě ve spojení těchto vlastností v jedné osobě spatřujeme vhodný předpoklad pro domněnku, že projektantem střileckého hřbitova byl Cyrani, neboť jsou zde dokonale vyřešeny jak otázky technické — teréni úprava a kanalizační systém —, tak umělecké. Neméně zajímavá je také neobvyklá aplikace křešebných prvků na architekturu kaple a jejich podobnost s ornamentem na uvedené Cyraniho mapě Majetína z r. 1743, jenž plyne se stejnou krouživou lehkostí a je kompozičně obdobný.

Tato nad jiné zajímavá fakta nás opravňují, abychom v závěru vyslovili

domněnku o pravděpodobnosti autorství projektu Ignáce Cyraniho z Boleshausu. A nezbyvá než končit přáním, aby se brzy podařilo ozřejmit jeho činnost architekta na Moravě natolik, aby existovaly pro zdůvodnění naší hypotézy i důkazy ryze umělekohistorické a zároveň aby dějiny moravské barokní architektury byly obohaceny o novou osobnost nikoli nevýznamnou.

P o z n á m k y

- ¹ A. Prokop, Die Markgrafschaft Mährens in kunstgeschichtlicher Beziehung, Vídeň, 1904, 1251—1252.
- ² M. Stehlík, Střílecký hřbitov, Buchlovice, st. zámek a okolí, 1958, str. 20.
- ³ Ibidem, dále Z. Wirth, Hřbitov ve Střílkách, Umělecké poklady I, 1913, 11.
L. Páleníček, Za pochodní krásy, Kroměříž 1945, 138.
V. Peřinka, Zdounecký okres, Vlastiv. mor., Brno 1910, 338.
- ⁴ O. Stefan, Das Hochbarock in der Architektur Böhmens und Mährens, Giovanni Santini Aichel, Prager Rundschau 1936, 127.
- ⁵ MCC, III. F. II. Bd. 1903, 115.
- ⁶ Fr. Rosmael, Der Friedhof in Střílek. Mitteilungen des mährischen Gewerbe Museums. XV, 1897, 57—58.
- ⁷ O tom viz článek A. Jůzové-Škrobalové, Hradištské kašny, Slovácko I, 1959, str. 18.
- ⁸ MCC, III. F. II. Bd. 1903, 115—116, 365; IV. Bd. 1905, 144; V. Bd. 1906, 117—122, 222; VI. Bd. 1907, 205; VII. Bd. 1908, 115; VIII. Bd. 1909, 227; IX. Bd. 1910, 36.
- ⁹ St. archív Brno, Zemské desky, Hradištský kraj, IV. f. 10.
- ¹⁰ St. archív Opava, pobočka Olomouc, fond G 1, korespondence Střílky.
- ¹¹ Ibidem.
- ¹² St. archív Brno, pobočka Kroměříž, E 87, Parochialia Střílky, fol. 17—21.
- ¹³ St. archív Opava, pobočka Olomouc, fond G 1, korespondence Střílky.
- ¹⁴ Ibidem, dopis ze dne 8. ledna 1770.
- ¹⁵ Orig. ve St. archívu Opava, pobočka Janovice, fond VS Tovačov. Část třetího bodu závěti pojednávající o novostavbě stříleckého kostela otiškují:
„Sollen aus meiner Substanz zwanzig Tausend Gulden rein. Sage 20 000 der Střílecker Unser lieben Frauen Himmelfahrt dedicirten Kirchen auf solche Weis gefolget werden, dass aus solchen zwanzig Tausend Gulden rein. Das neue Gebäude der Kirchen und zwar nach dem von dem Mauritz Grimm, Brünner Mauermeister, gefertigten Riess aufgebaut werden solle und weilen nun vermög dieses Riesses zwei Capellen aufzurichten kommen, so solle hoc ipso die eine Capelle, welche in parte illa, wo das Cornu Epistolae ist, situiret wird, aus diesen zwanzig Tausend Gulden also applicirt werden, dass der Mementi meines liebwertigsten Herrn Vettters seligen Gedächtnis, des Wohlgebohrnen Herrn Amandi Ferdinandi Herrn von Peterswald auf Střílek und Unter Mostienitz gnügen geleistet wurde, welcher gewöllet gewesen, dass nur zwei Tausend zu Aufrichtung solcher Capellae gewidmet wurden. Ich aber und dessen Mementi methreres gingen zu leisten zwanzig Tausend Gulden rein. Zu aufbauen der völligen Kirchen widme, dass also in solcher die Capelle mit aufgerichtet werde, in welcher also eine ordentliche Krufften aufzurichten sein wird und in derselbten der Leichnam des verstorbenen Herrn Vettters rechter Hand, so dann aber mein linker Hand geleget werden soll.“
- ¹⁶ Všechny citované dopisy jsou uloženy v Sta Opava, pobočka Olomouc, fond G 1, Střílky.

- ¹⁷ Podrobný písemný materiál ke stavbě nynějšího stříleckého farního kostela i s úty je zachován ve St. archívu Opava, pobočka Janovice—Tovačov, fond Velkostatek Tovačov. Podle přiložených účtů pracovali na stavbě vedle stavitele Kryštofa Maywalda místní řemeslníci kameník Jan Dundálek, sklenář Jan Zapletal a zámečník Antonín Vrba. Za práci a materiál bylo celkem zapláceno 8808 zlatých 43 krejčary. Stavbu dokončil kroměřížský knížecí stavitel Jan Antonín Grimm, neboť Kryštof Maywald v r. 1769 zemřel.
- ¹⁸ St. archív Brno, G. 138, Korespondence A. Ant. Petřvaldského s otcem Dětrichem Petřvaldským a bratrem Zikmundem, 1732—1746.
- ¹⁹ L. B e r c h t o l d, Vergangenheit und Gegenwart der Herrenburg Buchlau, Brno 1893, str. 168.
- ²⁰ St. archív Brno, pobočka Uh. Hradiště č. inv. 615, nefol. V matrice čteme zápis tohoto znění:
1743, die 12 Maji. Inquam anno 3 Imperii Mariae Tereziae Regnorum Hungariae et ipsa de coronatae Regni Bohemiae Reginae (tit.) Et Jacobi Ernesti e Comitibus de Lichtenstein procurante dilectum Olomuccensem Anno V to de ejusdem Celsissimi Principis, Reverendissimi Episcopi Olomucensis sibi delegata gratiosa licentia benedixit, solemniter munifici Toparcha Strzilecensis Amandus de Dominis de Peterswald maximis sumptibus exstructum Coemeterium novum, Reverendus ac Praecelsus Dominus Franciscus Dominicus Pomesian Parochus Curatus hujus loci, dixitque pro Solemnitate ejusdem ex Iohi capite 30 ad populi frequentiam sic, exordientem sermonem „Scio, quia Morti tradesme ubi constituta est domus omni viventi.“ Ad hunc actum solemnandum adstiterunt Reverendus ac Praecelsus Dominus Ioannes Praitschopf vicarius parochialis et Reverendus ac Religiosus Pater Leonardus Beer franciscanus Sancto Bernardino Olomucensis, Illustrissimi Toparchae Capellanus domesticus. In quo benedictio Coemeterio Novo sepellivit idem Parochus curatus die 24. ejusdem primum hominem Ignatium Zelina incolam Strzilecensem.
- ²¹ Viz článek V. R i c h t e r a, „K dílu architekta Mořice Grimma“, Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1933, str. 3, obr. 2, 7 a 8.
- ²² Státní ústřední archív Praha, Piaristická kronika, nefol. Zápis z r. 1737 pojednávající o počátcích kostelní stavby zní: P. Rector bene a Jove principium aedificandum speratus, Ecclesiam fabricare meditus et in quem finem, ac cito Architecto Domino Zirani et magistro murariorum Welehradensi Planum dicti aedificii ac Ecclesiae situalter stantis emensurari, Martaeque apponi curavit, in Archivu Domus pro aeviterna memoria conservandum, Prosperitati ad notitiam habendam, utque ita uno intuitu objiceret oculo spatium plani et illius capacitas novae fabricae. Quo habito laboratum est in delineatione nova fabrica Ecclesiae eaque studioso elaborata, correctis, saepe corrigendis tandem etiam a Congregatione Provinciali approbata et ad aedificandum facultate impertita, P. Rector eandem Suae Eminentissimae Celsitudini Cardinali de Schrattenbach tamquam Divecesano Ordinario Brunae existenti personaliter exhibuit, atque pro facultate diruendae Ecclesiae veteris novaeque extruendae alte fato Eminentissimo libellum supplicem porrexerat.
- ²³ E. S r á đ k o v á, Piaristický kostel v Kroměříži, dipl. práce filosofické fakulty Palackého university v Olomouci, 1956, str. 63—68.
- ²⁴ Státní archív Opava, pobočka Janovice, Matrika smíšená 1730—1750, inv. čís. 823. Pro zajímavost cituji přesné znění zápisu: „Nobilis ac generosus Dominus Ignatius Josephus Cyrani de Boleshaus Excelsissimi Principis et Episcopi olomucensis omnium Dominiorum aedificiorum Architecturae Director cum Nobili ac Generosa Virgine Anna Margaretha filia defuncti nobilis ac generosi Domini Alexandri de Caneval quondam Serenissimi Principis Lichtenstein Apolographiae vulgo Buchhalteriae supremus Director.
- ²⁵ St. archív Opava, pobočka Janovice, Velkostatek Tovačov, hospodářské mapy panství, nesignováno.

- ²⁶ St. archiv Brno, pobočka Uh. Hradiště, Rodový archiv Petřvaldských, dopis ze dne 13. srpna 1743.
- ²⁷ St. archiv Opava, pobočka Janovice—Tovačov, Velkostatek Tovačov, nesignováno.

K ПРОБЛЕМАТИКЕ АРХИТЕКТУРЫ КЛАДБИЩА В Г. СТРШИЛКИ (STŘÍLKY)

Некоторые, обнаруженные в последнее время, архивные документы знакомят нас с обстоятельствами, при которых было основано известное барочное кладбище в г. Стршилки. Вместо первоначально задуманной пристройки капеллы к старому приходскому костелу в г. Стршилки, и также вместо в 1728 г. начатой церковной новостройки с капеллой по проекту бременского архитектора Морица Гримма (Moriz Grimm), владелец имения Аманд Антонин Петршвальдский (Amand Antonín Petřvaldský) велел построить монументальное барочное кладбище, центральной постройкой которого стала капелла с гробницей рода Петршвальдов (rod Petřvaldů). Из впервые найденного завещания Аманда Антонина, конца 1731 г., начало этой постройке следует отнести к более раннему времени (т. е. до указанного года), а ее завершение к 1743 г., в котором капелла была торжественно освящена. На вопрос — кто проектировал кладбищенскую архитектуру, архивные материалы не дают ответа. Мориц Гримм, автор плана новостройки костела в Стршилки, не принимал участия в проекте кладбища; этот проект, по всей вероятности, разработал епископский директор построек, архитектор Игнац Цирани из Болегауза (Ignác Cyraní z Boleshausu), которым был спроектирован костел ордена пиаристов в Кромержиже (Kroměříž); в указанное время он работал у Аманда Антонина Петршвальдского в Товачове (Tovačov) землемером.

Перевод: В. Влашинова

ZUR FRAGE DER FRIEDHOFARCHITEKTUR IN STŘÍLKY

Einige neu aufgefundene Archivbelege machen uns mit den Umständen bekannt, unter denen der bekannte Barockfriedhof in Střilky entstand. Anstatt des ursprünglich geplanten Anbaus der Begräbniskapelle an die alte Pfarrkirche in Střilky und anstatt des 1728 in Angriff genommenen Kirchenneubaues mit einer Kapelle, dessen Projekt der Brünner Architekt Moritz Grimm entwarf, liess der Inhaber des Herrschaftsgutes von Střilky Amand Ant. Petřvaldský einen monumentalen Barockfriedhof bauen, dessen Dominante die Kapelle mit der Gruft des Petřvalder Geschlechtes bildet. Den Anfang des Baues verschiebt das bisher unbekanntes Testament des Amand Antonín aus dem Jahre 1731 hinter diesen Zeitpunkt und sein Abschluss fällt in das Jahr 1743, in dem die Kapelle feierlich geweiht wurde. Auf die Frage, wer der Projektant der Friedhofkapelle war, bietet das Quellenmaterial keine Antwort. Moritz Grimm, der Projektant des Neubaues der Kirche von Střilky, hat an dem Entwurf der Kapelle keinen Anteil, der Wahrheit entspricht jedoch die Teilnahme des bischöflichen Baudirektors und Architekten Ignaz Cyraní von Boleshaus, des Projektanten der piaristischen Kirche in Kroměř, der zu dieser Zeit bei Amand Antonín Petřvald in Tovačov als Geometer tätig war.

Übersetzt von E. Uhrová

